

MISCELLÀNIES ASTROLÒGIQUES EN CATALÀ AL SEGLE XV. II: BIBLIOTECA UNIVERSITÀRIA DE VALÈNCIA¹

GLÒRIA SABATÉ
UNIVERSITAT DE BARCELONA.

Paraules clau: *astrologia en català al segle xv, astronomia en català al segle xv, codicologia, manuscrits*

Astrological compilations in Catalan in the 15th century. II. Valencia, University Library

Summary: *Presentation and codicological and textual study of two astronomical and astrological manuscripts (ms. 216 and 653) preserved in València, Biblioteca Universitària.*

Key words: *astrology in Catalan in the 15th century, astronomy in Catalan in the 15th century, codicology, manuscripts.*

1. Introducció

No hi ha dubte, tal com indica Lluís Cifuentes (2001), que en terres de parla catalana al llarg de l'edat mitjana, després de la medicina, una de les branques científiques que més fou objecte d'elaboració i traducció en

1. Aquest treball s'inscriu en el Projecte d'Investigació «Ciencia y sociedad en el Mediterraneo occidental en la baja edad media» (HUM2004-02511). Una primera aportació a l'estudi de l'astronomia i l'astrologia en català a l'edat mitjana, també com a part del que serà la meua tesi doctoral, hom la pot trobar a «Astronomia i astrologia en català (segles xiv i xv). I: Llibres, lectors i lectures» (en prep.), en què ofereixo una catalogació i descripció de tots els manuscrits conservats de la temàtica que ens ocupa.

català fou l'astronomia i, en particular, l'astrologia, les quals foren vistes com una eina útil per a proporcionar una visió global de l'ésser humà i com una doctrina a partir de la qual interpretar el mutable esdevenir del món. L'ús del vulgar com a instrument de comunicació consolidat i apte per a difondre aquests gèneres científics implicarà una ampliació de públic lector interessat en aquestes disciplines, i aquesta ampliació vindrà recolzada per l'aparició d'un nou model de manuscrit, l'anomenat pels estudiosos *llibre registre*, elaborat en gòtiques cursives emprades fins aleshores per a redactar documents d'àmbit cancelleresc, poc decorat i escrit sobre paper, de factura menys costosa i normalment de contingut miscel·lani.

Aquestes característiques queden clarament materialitzades en dos manuscrits del segle xv de contingut astronòmic i astrològic conservats a la Biblioteca Universitària de València: el ms. 216 i el ms. 653. L'objectiu de la present comunicació serà presentar una acurada descripció codicològica dels dos testimonis, així com una anàlisi del contingut i de les seves fonts, com a primer pas per a establir una tipologia i evolució dels manuscrits astrologico-astronòmics catalans medievals conservats.

2. Manuscrits: contingut i tipologia

2.1. Ms. 216 de la Biblioteca Universitària de València²

(Signatura antiga: 92-4-18). Al lloc: Varios/tº 5.

Som davant d'un manuscrit de paper, de mida foli, de començaments del segle xv que copia textos del xiv. És un manuscrit de paper, mida estàndard i de disposició codicològica escolàstica de luxe, format per 138 folis (II + 1-137 + I), numerats per mà moderna, amb llapis, amb restes de foliació antiga en xifres aràbigues. Pel que fa a la seva col·lació, la majoria dels quaderns tenen 16 folis, amb la filigrana del carro (f. 6-137), semblant a Briquet 3528, documentada entre els anys 1429-1439. Els textos apareixen escrits a doble columna entre els folis 1-134, 137v, i a rengló tirat entre els folis 134v-137v. Diverses mans gòtiques (f. 1-110vb i 118-133vb).

Les seves mides són foli de 272 × 197 mm, justificació de 196 × 140 mm i columna de 196 × 65 mm (f. 4ra), amb pautat a punta seca, però els folis 136-137v no tenen cap mena de pauta; hi ha reclams verticals a la vora del marge dret, entre d'altres llocs al verso dels folis 6, 15, 36, 66, 82, 47 i 56. Pel que fa a la decoració, és rica i feta amb cura, fet estrany en la tradició manuscrita catalana, la qual cosa el podria vincular a una difusió inicial en cercles nobiliaris, i esdevindria d'aquesta manera una còpia feta per encàrrec. Un altre exemple d'aquestes característiques el trobem en el manuscrit 68 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, que curiosament conté també un llunari i la còpia de diversos textos gastronòmics (Santanach, 2003).³ Si tornem a la decoració, tenim que al f. 27 hi ha una caplletra

2. BITECA, <<http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon>>, MANID 1177.

3. G. Sabaté, «Astronomia i astrologia en català (segles xiv i xv). I: Llibres, lectors i lectures». (En prep.)

il·luminada i una miniatura (àliga coronada amb ales obertes entre dos peixos), i els folis 57, 99-101 i 134 contenen les representacions zodiacals pintades a l'aquarel·la; il·lustracions en negre al marge d'alguns folis; calderons i caplletres (generalment de tres unitats de pauta) decorats en vermell i blau; epígrafs en vermell.

En bon estat de conservació, la numeració repeteix els folis 40 i 126; els folis de guarda són de paper modern. El reclam del foli 15 no coincideix amb l'inici del text del foli següent. La cisalla ha malmès una foliació antiga amb xifres romanes i, en algunes ocasions, alguns fragments de text. Presenta igualment nombroses anotacions marginals i crides de lectura. Algunes rúbriques han estat esborrades. L'enquadernació és de pergami flexible, amb tanques de cuir. Segons Villanueva (1806-1852), abans de ser custodiat a la biblioteca actual pertanyia al convent de Sant Domènec.

De clar contingut mèdic i espiritual, conté 23 textos que configuren tres blocs clarament diferenciats però complementaris:

1. Oracions i obretes pietoses, entre les quals destaca una *Oració a Jesucrist per als moments de tribulació* (f. 91ra vb) o els *Proverbis de Salomó* (f. 71va- 87ra), oracions en llatí per al mal de queixal, per a evitar el mal temps, una oració adreçada a santa Brígida per al temps i per a exorcitzar els diables. També hi ha prescrites gran nombre de misses celebrades en totes les principals festivitats de l'any cristià, a més d'almoines i dejunis de pa i aigua.

2. Receptes mèdiques i de caràcter supersticiós, tals com el *Tresor de pobres*, traducció catalana del *Tesaurus pauperum* (f. 16ra-26vb) o el *Llibre que féu Mâcer de les herbes quina virtut han* (f. 27ra-54vb).

3. Contingut astronòmic i astrològic amb una clara finalitat horària i de calendari, i en menor grau per a tenir cura de la salut, esdevé una mena de recopilació dels mètodes possibles per a mesurar el temps, també amb finalitats litúrgiques.

1] 1ra-15vb: Receptes, de contingut medicosupersticiós (Cifuentes, 2001: 116-121), que són producte de l'aplicació de la religió i la màgia als problemes de la salut i la malaltia:

[índex 1ra inc.] ccxxv. Per desfer tota jnfladura guarda en lo senjzo ...[3va expl.]...
Ales jnfladures deles / abelles / e a tota altra e de les vespes guarda en lo melj
loco.cccxiiij. [rúbr. inc.] canamus prncipi. [text 4ra inc.] Aquesta recepta es bona / a tot
home qui haja mal de gota ...[15vb expl.]... e fets ne la mjga daygua / o mes / e.

2] 16ra-26vb: *Thesaurus pauperum*, traducció catalana anònima amb el títol *Tresor de pobres* o *Llibre de medicina*.⁴ Hom el situa al capdavant de tots els receptaris que circularen en català al llarg de l'edat mitjana, i el seu èxit de difusió ve donat perquè es tracta d'un ampli re-

4. En conservem altres testimonis: Biblioteca de Catalunya, ms. 864; Arxiu Capítular de Vic, c. 191.

cull de receptes i observacions terapèutiques extretes de diverses fonts i presentades de manera simple i amb una finalitat pràctica (Cifuentes, 2001: 116-117):

[rúbr. 16ra inc.] A3Ci comença *Tesaurus pauperum* en nom de la santa trjnjat sia. Amen. [rúbr. inc.] Prjmo de la vjrtut del romanj. [text inc.] P3Rimerament si fets /.i.a cullera de romanj ...[26ra expl.]... ab omnj malo me defen[...] Amen + Ffiat + Ffiat +. [colofó inc.] Aci acaba lo libre compilat per ypocras deo gracias Ffinito libro sit laus deo Christo. Amen.

3] 27ra-54vb: *De viribus herbarum*, traducció anònima catalana amb el títol *Llibre que féu Mâcer de les herbes quina virtut han*. Es tracta d'un dels herbaris mèdics medievals més cèlebres en què s'exposen els beneficis de cada planta per a la salut. Se'n conserven dues versions catalanes, la que aquí apuntem, la més llarga conservada, i una altra de més curta conservada en dos manuscrits barcelonins⁵ (Cifuentes, 2001: 283-284):

[rúbr. 27ra inc.] A3Ci comença lo libre que feu Macer de les erbes qujna virtut han. [rúbr. inc.] Primo del assensi. [text inc.] D3el assensi sapies que es una erba que es appellada donzell ...[54va expl.]... e ab deu tan tost seran curats o curades. [colofó 54vb inc.] Aci acaba lo present libre compost e appellat Macer. Deo gracias. AMEN.

4] 54vb-67vb: *Llunari amb interpolacions*. Barreja nocions d'astronomia i d'astrologia, i ve configurat pel llunari pròpiament dit, que ocupa els folis 54-67, amb interpolacions diverses, de caire supersticiós (els f. 67v-68r contenen un llistat de dies dels mesos que porten malastrugança, amb exemples històrics), mèdic (hi apareixen purgues i sagnies, als f. 68v-69v) i de còmput eclesiàstic. També conté el moviment dels planetes (*De les plantes*, f. 68v) i *Lo compte de les lunes*, amb esment de naixements i morts de personatges bíblics que, d'acord amb la posició de la lluna, foren positius o negatius (Faraudo de Saint-Germain, 1950; J. Chabás, 2000):

4.1. *Llunari pròpiament dit:*

[rúbr. 54vb inc.] Aquesta Taula daual escrita es prouada per serujr.xx. legues en torn de Valencia per lestrelau. [text inc.] P3Rimo de dos dies de marc tro a.xxij. de abrijl ...[67vb expl.]... picis. F2Ebrer ha ij / iij / vij e x fret / e vmjt.

5. París, Nationale-Richelieu, ms. esp. 210 i Sevilla, Colombina, ms. 7-4-27.

4.2. 69va-71va: *Compte de les Lunes*:

[rúbr. 69va inc.] Compte deles lunes. [rubr inc.] Lluna prjma. [text inc.] F3Eyt fon Adam qualche cosa fer volras o començar volran alguns homens bo es...[71va expl.]... vida li sera larga el malalt yuac sanara. verum est.

5] 68ra-69va: *Sentencia sobre quan no fer sagnies* (abans d'iniciar-se el text, hi ha una taula en català, al f. 68ra):

[text 68ra inc.] [A]quests son los quatre dilluns malayts quj son en lany ...[69va expl.]... el xvj Deembre na iij vj xii e el xvij.

6] 71va-87ra: *Llibre de mil proverbis / Proverbis del rei Salamó*:

[rúbr. 71va inc.] Aci comencen los prouerbis de la sauiesa de Salamo. [text inc.] C3om hom per conexer amar / e honrar ...[87ra expl.]... o per altres ymaginacions / o vants pensaments de cor / e vetlan.

7] 87ra-va: *Els Deu manaments de la llei* (per a aquesta obra i les següents: Bohigas, 1955):

[rúbr. 87ra inc.] A3Ci comencen los.x. manaments de la lig que nostre senyor deus dona a moyses en lo munt de sinay los quals deu complir tot bon christia...[text inc.] L3o prjmer Manament es no creuras ne / a doraras sino vn sol deu tot poderos ...[87va expl.]... De ton proisme Empero aquests.x. Manaments se concloen en dos Co es en amor deus sobre totes coses / e son proisme axi com asi mateix.

8] 87va-88ra: *Catorze articles de la fe, set pertanyents a la divinitat i altres set pertanyents a la humanitat*:

[rúbr. 87va inc.] L2Os articles dela ffe son xij [sic] Co es vij ques pertanyen ala diujnjtat e xij ala vmanjttat...[text inc.] L2O primer article ques pertany ala diujnjttat es creure en vn deu tot poderos ...[88ra expl.]... A2Quests xiiij articles son de gran necessitat de creure que null hom sens ffe / e creença daquests articles paradis no pot hauer.

9] 88ra-va: *Virtuts cardinals i ordinals*:

[rúbr. 88ra inc.] L2Es virtuts que ordenen los homens bons son aquests. [text 88rb inc.] L2A prjmera es Prudencia ...[88va expl.]... carjttat / la qual sens tot mjga / ens fa ens ajusta ab nostre Senyor deu per que carjttat es la major / e mjlllor virtut que sia al mon E quj aquesta ha totes les altres ensemps / e sens / aquesta nenguna vjrtut res no val nj pot esser merjttoria.

10] 88va-vb: *Les Set obres de misericòrdia:*

[rúbr. 88va inc.] L2Es obres de mjserjcordia deles quals al jorn del judici serem re-
quests / e demanats son aquestes...[text inc.] L2A primera es als pobres famolents dar
amenjar ...[88vb expl.]... L2A setena es morts pobres acobrjr e soterrar.

11] 91ra: *Comentari a l'oració que el benaurat Lluís, rei de França, trameté al rei Carles:*

[rúbr. 91ra inc.] Oracio beati ludoujci regis francie missa regi Carlici. [text inc.]
S2Ent lois dona aquestes letres al Rey Carles / e diu que qui les legira / o ab si les por-
tara no li cal hauer paor de sos enemichs nj morra de arms nj per nenguna natura
nj de feyt no pora morjr E diu que en aquestes letres ha vns noms que quejls no-
menara que aquell jorn no pot morjr de mala mort amen + Ellj + Sabatanj + Dor-
doray + Emanuel amen.

12] 91ra-rb: *Oració a Jesucrist per als moments de tribulació:*

[rúbr. 91ra inc.] T2Ota persona en qual neccesitat sia posada per si / o per altrj
digue lo Pater noster / e laue marja E apres adoramus te jhesu christe / e benedic-
tus tibi quam per sancta crucem tuam redemjsti mundum En apres digues aques-
ta oracio...[text 91ra-rb inc.] P2Er aquesta molt santa Creu + tua / e per aquel teu
molt sant cors precios ...[91rb expl.]... que aquells quin han enveja sien confus-
sos / Car Senyor mas ajudat / e est salut mja E apres digues los samps [sic] se-
guents.

13] 92vb-93va: *Oracions:*

[text 92vb inc.] S2Ocorre senyor amj mesqui per la tua mjseracio per tal que vse de
celestial gloria per la tua mjserjcordja ...[93va expl.]... vulles delljurar les animes de les
anjmes [sic] de mon de mon [sic] pare pare [sic] / e de ma mare / e de lurs fills / e filles
nets / e netes que son fora de aquest mon / e de totes animes christianes deffuntes / e los
corsos de ma muller de mon fill e de serujtut de jnfells / e de tots perills nos deljures /
E viuuj e Regnas per tots temps amen.

14] 93vb-96rb: *Lapidari (Faraudo de Saint-Germain, 1945):*

[rúbr. 93vb inc.] A3Ci comencen les vjrtuts deles docze [sic] pedre [sic]. [text inc.]
L2A priera pedra Girgonca e es ab gentill color ...[96ra-rb expl.]... es xosa prouada nj si
la porta en la bocha no haura set.

15] 96rb-vb-102vb: *Almanac perpetua a trobar los lochs verdaders de les planetes en los signes:*

Amb data *radix* de 1306 de l'Encarnació de J. C., Millàs i Faraudo (1948) el relacionen amb un altre d'origen àrab, traduït al llatí i calendat a Tortosa per al mateix any (*Almanach perpetuum translatum de arabico in latinum*), conservat al ms. 17961 de la Biblioteca Nacional de Madrid (f. 55r-91v). El nostre text coincideix quasi literalment amb el text llatí, per la qual cosa podria ser la seva traducció. Ambdós textos són molt coincidents, llevat de certes discrepàncies quant a l'ordre dels capítols o paràgrafs, tot i que sembla que l'ordre normal és el seguit en el text llatí, el qual ofereix una perfecta ordenació sistemàtica (tingueu en compte, també, Millàs (1949)): El text és el següent:

[rúbr. 96rb inc.] Almanach perpetua trensladat de arabich e / leua dels anys de Christ 1305 / e lo que sobrara appella residuum o ramanent. [accés inc.] E3N nom De Nostre senyor Jhesu Christ Comença lalmanach perpetua a trobar los lochs verdaders de les planetes en los signes... [rúbr. inc.] Dela luna... [text inc.] Q2Vant volras saber en qual signe es la luna Entra ab lo romanent co es a saber en lany en lo qual es en la taula dels anys del mĳg moujment ... [102vb expl.]... L2O sol torna de punt en punt en.8. anys lo mig cos dela luna torna al punt en.76. anys als quals ajusta en loch dela [...].

Segons indiquen els estudiosos abans citats, manquen dos folis, i cito textualment, «on devia continuar-se el cap. del curs dels planetes seguit del de llurs latituds que figuren en el text llatí original del present Almanac [...] Devien també anar compresos en ambdós folis desapareguts les descripcions dels signes d'Aries, Taurus, Gèminis, Càncer, Leo i el començament de la de Virgo, juntament amb les miniatures al·legòriques de Taurus, Leo, Libra, Scorpius i Càncer que es troben de menys al ms.»⁶

16] 99ra-102rb: f. 99ra-102rb: *Propietats dels 12 signes del zodíac.*

Es tracta d'una curiosa relació de propietats quimèriques atribuïdes als dotze signes zodiacals, escapçada, ja que el text comença al signe de verge. Són interessants les figures o representacions al·legòriques dels signes, acuradament dibuixades, i la transcripció dels noms de les vint-i-vuit mansions lunars, bastant deformades al manuscrit (Millàs, 1931: 251):

[text 99ra inc.] [...] on senyoreja la sua planeta Alcova es lo ventre de virginjs / e son 4 estelles aytals ... [102rb expl.]... o deu esser ferit per luyll / o deu esser ab vn vyll plau li de vestir draps blancs / e fa diuersitat a homens / e ha vn signe ço es cancer argent.

6. Op. cit., pàg. 150.

17] 102rb-v: *Forma i manera de fer l'astrolabi:*

S'hi exposa inicialment el procediment per a traçar els llimbs, amb els diferents cercles i llurs divisions, seguit pel traçat dels almucantarats i dels azimuts, de la línia equinoccial i cercles horaris, interrompent-se aquí de cop:

[rúbr. 102rb inc.] F2Orma / e manera per fer lestelabre E direm prjmer del lim. [text inc.] P2Rimerament ab lo compas ftes un Cercle aytamany com volras lestelabre // E puix fes altre Cercle apres de aquell dins ...[102vb expl.]... lo qual ha nom equiuocial [sic] / e ftes ala pt damunt prop la linya merjdional vna F E baix. una H E en la linya mjgana ala part esquera una G E ala part dreta una R... [102vb expl.]... lo qual ha nom equiuocial [sic] / e ftes ala pt damunt prop la linya merjdional vna F E baix. una H E en la linya mjgana ala part esquera una G E ala part dreta una R.

A aquest text segueixen tres conjurs en llatí; un contra el mal de queixal, un altre contra el mal temps i una oració a santa Brígida contra el mal temps i per exorcitzar diables.

18] 104ra: *Oració Deus baynots:*

[rúbr. 104ra inc.] *Oracio deus baynots.* [text inc.] S2Enyor deu si yo e feta cossa de que yo sia culpable a tu ya no he pugut ffer que sia obra / e factura tua / e si yo he tolta de mj la mja purjtat ..[expl.]... Regoneix me donchs senyor deu meu amj qui son teu / E foragita leua / e deneja tot que en mj sia estrayn Amen.

A aquesta oració segueixen dos tractats en llatí, el *De suma Trinitate ex fide catholica* i el *De constitutionibus*, més una explicació (també en llatí) de l'any bixest.

19] 107ra: *Taula calendària perpètua:*

Per a determinar al calendari amb la data compresa entre el dia 21 de març i el 26 d'abril, en la qual ha d'escaure's el diumenge de Pasqua del qual depenen totes les festes mòbils de l'any, amb les instruccions per al seu ús.

[text 107ra inc.] E2N aquesta taula dessus escrita es la pasqua / a sumada / e deuets saber que aquesta letra m signiffica març E aquesta letra A significa abrjl ...[expl.]... E deuets saber que lany.M.ccc.xxij. Pascuam en la primera Casa A xxvij de Març.

20] 107rb-108vb: *Misses de sant Pau ermità:*

[rúbr. 107rb inc.] Les mjsses de mossen Sent pau hermjta la persona qui les fa dir trau una anima de porgatorj Primo dues misses del Sant Sperit; cascuna missa ab.vij. candelles. [text inc.] P2rjmo dues misses del Sant sperjt cascuna missa ab.vij. candelles ..[108vb expl.]... la xxxij es de sent pere e de sent pau ab xij candelles.

21] 109ra-117v: *Llibre de sant Soví* (Santanach, 2003):

[rúbr. 109ra inc.] Sosengua a conills / e ha tota altra carn ...[109vb expl.]... carn de porch ffresch...[pròl. 109vb inc.] D3Eueu saber que en aquest libre ha scrit lxxxvij menjars...[rúbr. inc.] Salsa de paguo...[text inc.] P3Rimerament salsa de paguo ffe brou de galljnes ...[117vb expl.]... dins en la olla / e don un poch bull e leuaho / e feu ne escudelles.

Es tracta de la versió curta d'aquest receptari de cuina, ja que únicament inclou setantadues receptes. Al marge inferior del foli 117v, una mà diferent de la del copista ha escrit una nota que comença: «Preniu la gallina degollaula y peleula tantost e meteula a bullir...».

22] 134v-135v: *Despertar-s'à la àguila que-n l'ayre va volant*:

Profecia formada per dues parts, la primera en vers (34 v.) i la segona en prosa. La part versificada està constituïda per vuit cobles de versos monorims, més una cobla de dos versos monorims en posició central. Cada vers té dos hemistiquis, el primer dels quals té rima femenina i el segon, masculina:

[text 134v inc.] Despertarsera la aguila quen layre ua uolant / | ab ses ales ben esteses ab son bech ua siulant ...[expl.]... quar cells qui la qreu menys preen fugiran qujtadament | per muntayes e coues sera llur habitament...[text inc.] peccador habitant en la muntanya en aquella santa esglesia deuota ermita della sierra. magestat: en lany de la incarnasio de la [sic] Nostre Senyor nou sents huytanta set per lo qual temps degam saber lo temps ...[135v expl.]... En les couarges de la tera amagar fara molts altres deuots cristians. a doncs com homens per los deserts e coves e espesures samagaran per les cruels.

2.2. Biblioteca Universitària, ms. 653⁷

Copiat entre 1490-1510, és de mides octau, format per 146 folis de paper, agrupats en quaderns irregulars, sense reclams ni foliació. Té 21 línies escrites a rengló tirat per una mà gòtica. La filigrana és una mà amb flor, sense que l'hagi pogut identificar amb cap model ja repertoriat. No són visibles marques de cap mena de justificació, ni perforacions. No presenta cap mena de decoració; únicament l'espai en blanc per a les caplletres, indicades amb lletres de guia al marge; títols dels capítols encapçalant els folis, els quals són escrits amb la mateixa tinta que el text. Està en mal estat de conservació, ja que la tinta corrosiva s'ha men-

7. BITECA, <<http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon>>, MANID 2307. (signatura antiga 588, 22-6-22). Tradueix el text llatí: Millàs (1942), *Las traducciones orientales en los manuscritos de la Biblioteca Catedral de Toledo*, Madrid, CSIC, 161-162 i 177.

jat el paper L'enquadernació és antiga de tipus cartera, en mal estat, de cuir amb restes de les tanques i trossets de corda per tancar-lo. Hi ha diverses notes de lectors posteriors, algunes en castellà. El primer text és català i el segon, en llatí.

Novament, és un volum miscel·lani; la primera obra que conté és la traducció catalana d'un tractat introductori a l'astrologia de l'astròleg jueu persa Sahl ben Bishr (s. VIII-IX), conegut per la forma llatinitzada del seu nom, Zahel (Cifuentes, 2001: 218). Es basa en obres d'autors àrabs (Mashallah) i el seu tractat, originalment escrit en àrab, fou traduït per un anònim al llatí amb el títol d'*Introductorium* (o *Liber introductorius*) *de principiis iudiciorum*, text que ens ha arribat conservat en el ms. 10063 de la Biblioteca Nacional de Madrid. No se sap si la traducció catalana, sense títol i anònima tot i que sembla que d'autor valencià, es va fer a partir de l'àrab, però el fet que hi hagi interpolacions llatines indica que molt probablement es va traduir del llatí. Quant al contingut, ofereix les característiques principals i definitòries dels planetes i dels signes, i com afecten en l'esdevenir dels homes nascuts sota certs auspicis.

La segona obra és de quiromància, disciplina estretament lligada a l'astrologia; d'aquí la coherència del contingut miscel·lani d'aquest manuscrit. És escrita en llatí i hem de tenir present que aquesta mena d'obres podien estar incloses en obres d'astrologia més extenses, en forma de capítols, o bé, com és el nostre cas, configurant un tractat específic, normalment breu. Tal com assenyalava Cifuentes, amb aquesta mena de sistemes «hom cercava de conèixer el caràcter de les persones, preveure el futur, interpretar el passat i, en general, descobrir les veritats ocultes» (Cifuentes, 2001: 220).

2.2.1. Contingut

Apuntem únicament el text català:

[1] Sahl ben Bishr o Zaher, *Liber introductorius de principiis iudiciorum*, traducció catalana anònima sense títol i acèfala:

[tít. inc. 1] planetes. [text inc.] [p]³laneta (com volen alguns) signjfica cosa herant E per co los anthics estrolechs aqueles esteles que en lo cel se mohien herants nomenaren planetes...[expl. 71v] ...e tots temps se acompanyara ab milors que no es ell home de bona doctrina la qual tindra tant quant viu sera. Cond.: acèfal.

3. A tall de conclusió

Per a finalitzar, i a tall de conclusió, únicament remarquem de quina manera els manuscrits que hem descrit en aquesta breu presentació manifesten clarament l'evolució que la ciència dels estels patí des de finals del segle XIV i al llarg de tot el segle XV: d'un interès inicial per

l'astronomia, amb finalitats mèdiques i de fixació de calendari, amb breus nocions astrològiques com a suport, tal com queda demostrat al ms. 216 amb les *Propietats dels 12 signes del zodíac*, cap a finals del xv assistim a un clar predomini de l'astrologia, sobretot judiciària, ben representada pel tractat introductori conservat en el segon manuscrit estudiat.

El suport d'aquesta matèria científica també evoluciona, i ens indica el canvi de destinatari i l'ampliació dels lectors cap a nous sectors socials, ja que d'un còdex vinculat a les formes escolàstiques i de luxe, com és el primer manuscrit que hem vist, propi d'una recepció propera a la inicial d'aquesta mena de literatura, la cort o cercles ben propers (hom assenyala la possibilitat que fos un manuscrit copiat per a un membre del clergat valencià), a finals del xv ens trobem davant el ms. 653, un còdex vinculat al model ja esmentat a l'inici de «llibre registre», ben llunyà dels cercles nobiliaris i amb un ús eminentment pràctic. El primer còdex, per tant, respon a l'interès especialment constatable entre la noblesa, l'alta burgesia i el clergat, per les obres didàctiques i científicomèdiques (un altre exemple d'aquesta mena de manuscrits el trobaríem en el ms. 68 de la Biblioteca Universitària de Barcelona). El segon còdex valencià, en canvi, s'allunya d'aquests paràmetres i hom el pot relacionar amb l'accés de nous grups socials al món de l'escriptura i de la lectura, i a una còpia allunyada dels *scriptoria* tradicionals.

Aquesta mena d'estudi cal dur-lo a terme en tots els manuscrits conservats, ja que és una tasca que sens dubte contribuirà a conèixer els textos que circulaven i a tenir una millor percepció de la importància que els sabers astronòmic i astrològic tingueren en la cultura de la baixa edat mitjana a les nostres terres.

Bibliografia

- BITECA, *Bibliografia de Textos Catalans Antics*: <<http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon>>
- BOHIGAS, P. (1955), «Petita contribució a l'inventari d'obres catalanes de pietat popular anteriors al s. XIX», *Analecta Sacra Tarraconensia*, **359**, 15.
- CHABÁS, J. (2000), «*Lo compta de la Luna*: lunarios medievales». A: BATLLÓ ORTIZ, J. *et al.* (coord.), *Actes de les V Trobades d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Barcelona, SCHCT, 335-341.
- CIFUENTES, L. (2001), *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona, Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona, Universitat de les Illes Balears. (Col·lecció Blanquerna; 3)
- FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, L. (1945), «Noticia de un lapidario valenciano del siglo XV», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, **18**, 193-216.
- (1950-1952), «Un lunario valenciano cuatrocen-tista», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, **23-24**, 9-48.
- MILLÀS, J. M. (1931), *Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval*, Barcelona, Estudis Universitaris Catalans, Institució Patxot. [Reimpr.: Barcelona, Edicions Científiques Catalanes, 1983]
- (1942), *Las traducciones orientales en los manuscritos de la Biblioteca Catedral de Toledo*, Madrid, CSIC, 161-162 i 177.
- (1949), «Almanaques catalanes y portugueses del siglo XIV, de origen árabe», *Estudios sobre historia de la ciencia española*, Barcelona, CSIC. [Reimpr.: Madrid, CSIC, 1991]
- MILLÀS, J. M.; FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, L. (1948), «Textos astronòmics en un manuscrit català medieval», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, **21**, 143-162.
- SANTANACH, J. (2003), *Llibre de totes maneres de confits*, Barcelona, Barcino. (Els Nostres Clàssics. Col·lecció B; 22)
- VILLANUEVA, J. (1806-1852), *Viage literario a las iglesias de España, Le publica con algunas observaciones Don Joaquín Lorenzo Villanueva*, vol. 4, Madrid, Impr. Real, 140-141, 22 v. [Impr. Real, vol. I-V; Impr. de Olivares, vol. VI-X; Impr. de la Real Academia de la Historia, vol. XI-XXII]